
TÁJÉKOZÓDÁS

IVAN GRDEŠIĆ

A politikatudomány fejlődése Horvátországban

BEVEZETÉS

Az 1962-ben alakult zágrábi politikatudományi kar volt az első olyan egyetemi intézmény, mely otthont adott a tudományág művelőinek. Innen indult útjára Horvátországban – helyesebben az akkori Jugoszláviában – a politológia fejlődése. Írásomban kísérletet teszek arra, hogy felvázoljam, miként született és fejlődött a társadalomtudományoknak ez az ága és a hozzá tartozó intézményrendszer, majd kitérek a politológiához kapcsolódó különböző tevékenységekre is. Megpróbálom bemutatni, hogy az állami és politikai környezet gyökeres megváltozása miként hatott a horvát politológiára, hogy a kommunizmus és vele a jugoszláv állam 1990-ben bekövetkezett összeomlása milyen új gondok, lehetőségek és feladatok elé állította a politikatudományt.

A politikai közösségek iránt élénk érdeklődést tanúsító horvátok már a 16. század óta művelik a „politikatudományt”. E tényen alapul az a közkeletű vélemény is, hogy a politológia az egyik legrégebbi (és legjelentősebb), s ugyanakkor legifjabb tudományág. Elég csupán néhányat említenünk a reneszánsz korában és a későbbi időszakokban tevékenykedő politikai bölcselek közül. Ivan Polikarp Severitan (1472–1526 k.) például négykötetes művet tett közzé az uralkodó szokásairól, a megfelelően szabályozott államról, a városszerveződés alapelveiről és a hadigépezetről. Frane Petrić (1529–1597) neoplatonista filozófus az arisztotelészi tanítás felelevenítésének korában élt. Az eszményi közösségekről és a „jó” kormányzás alapelveiről szóló utópikus elméleteit a *La Citta Felice* című könyvében tárta a közönség elé. Nikola Vitov Gučetić (1549–1610) írásai-

ban hű maradt az arisztotelészi tanokhoz, s az államról írott művében voltaképpen az arisztotelészi politikai filozófiát önti korszerű formába (Šišak 1994). Nem sokkal utána lépett színre a neves politikai szerző és filozófus, Jura Križanić (1618–1683). A jó kormányzás alapelveit kifejtő *Politika* című műve mély befolyást gyakorolt korára, jóllehet az orosz cárok iránti rokonszenve népszerűtlenné tette hazájában. A keleti és a nyugati nagyhatalmi érdekek ütközőzónájában alakuló horvát politikai történelem számos politikust, bölcselet és eszmét sorakoztatott fel – a nemzetre nézve nemegyszer tragikus következményekkel.

Végül korunkat és a tudomány modern értelmezését tekintve azt kell mondanunk, hogy a tulajdonképpeni politikatudomány Horvátországban 1962-ben, a kommunista parlament döntése nyomán született meg. A horvát tudósok ekkor kapcsolódtak be abba a vitába, amely eldöntötte, mi teszi a politológiát a társadalomtudomány önálló ágává. Kidolgozták az oktató és az elemző munka alapelveit, és kijelölék a politológia helyét a tudományos munkamegosztásban.

A HORVÁT POLITIKATUDOMÁNY KEZDETEI

Ideológiai terhek

A politikatudomány fejlesztésének szükségességéről a Jugoszláv Kommunista Szövetségének 1958-ban rendezett kongresszusán esett szó először a második világháború után. Nem sokkal később, 1962. február 23-án a horvát parlament (Sabor) döntése nyomán új oktató és kutató műhely létesült a Zágrábi Egyetemen belül: a politikatudományi kar. Ez a döntés, amely rendkívül szerencsésnek bizonyult mind az intézményesülés, mind a tudományág jövőbeni fejlődése szempontjából, meghatározta az alapvető követelményeket a fakultás számára, így a tanterv, az oktatás, a szemináriumok, a publikálás, a posztgraduális képzés és a kutatás szabályait. Miért fontos ez? Mert a valamikori Jugoszláviában, illetve a kommunista országok zömében a politikatudománnyal foglalkozó egyéb szervezetek magas szintű pártiskolaként jöttek létre, s csak később alakultak át egyetemi intézménnyé. A pártbefolyás és az ideológiai kötöttség terhétől nem volt könnyű megszabadulni. A pártvezetők nemcsak azt mondták meg, hogy kit és hogyan lehet felvenni, majd diplomával útjára engedni, hogy milyen elvek szerint kell a tanulmányokat értékelni, kit és hogyan lehet oktatóként alkalmazni és előléptetni, hanem megszabták a tananyagot és a hozzáférhető szakirodalmat is. Ennek következtében ezekben az államokban a politológiát ideológiai egyoldalúság uralta. Horvátországban azonban egészen más volt a helyzet. Az egyetemi oktatók viszonylag tiszta lappal és az ideológiai, illetve a pártkötöttségektől úgy-ahogy mentesen kezdhették meg tevékenységüket, s maguk szabhattak mércét mind a maguk, mind a diákjaik számára. Ilyen körülmények között nem volt szükség arra, hogy az oktatók

feladják tudományáguk leglényegesebb alapelveit. Az egyetemi oktatás szilárd alapokon nyugodott, aminek nagy hasznát látták a későbbiekben. Bár az egyetemi tanárokat és a diákokat „hajlíthatatlanságuk” miatt nemegyszer érte politikai bírálát, és nem kerülhették el az ideológiai megbélyegzést sem, ezzel egyidejűleg erkölcsi tartásuk is megszilárdult, és nagyfokú szakmai függetlenségre tettek szert.

A körülmények hasonló hatást gyakoroltak a *Politikai eszmék* (Politická misao) című folyóirat és a *Politikai eszmék kiskönyvtára* (Biblioteka politická misao) című sorozat kiadói elveire, valamint a kutatási programokra is. A kommunista vezetők gyakran rótták fel a szerkesztőknek és a szerzőknek, hogy a közzétett írások „túlságosan teoretikusak”, „elvesztették kapcsolatukat a valósággal”, sőt „ellenforradalmi jellegűek”.

A KEZDETI IDŐSZAK DILEMMÁI

Az 1960-as évek elején a jugoszláv kommunista vezetők kísérletet tettek a piacgazdaság egyes elemeinek bevezetésére. Az elhüresült „gazdasági reform” az öngazgatás korai eszméiben gyökerezett. A különféle irányzatok mindvégig megosztották a kommunista vezető réteget, és utat nyitottak a politikai viták előtt. Bár korlátozott mértékben, nyilvános párbeszédre is sor került. A megváltozott társadalmi légkör bátorítóan hatott az új kezdeményezésekre, így a politikatudomány fejlődésére is. A politológia helyzetében bekövetkezett változások pontosan tükrözték, hol tart a demokratizációs folyamat Horvátországban: minél liberálisabb lett a politika, annál nagyobb szabadságot élvezett a kutatás és az oktatás, és fordítva.

A politikatudományi kar létrehozását rendszerint kétféleképpen magyarázták (Fiamengo 1964). Az egyik magyarázat szerint egyre erősebb lett a társadalmi és a politikai igény arra, hogy az ország vezetésében részt vevő káderek speciális szakértelemre tegyenek szert, mely egyfelől képessé teszi őket a politikai szervezetek és az állami intézmények irányítására, másfelől arra, hogy megfelelő választ adjanak a demokratikus és a gazdasági reformok által felvetett kérdésekre. A másik magyarázat inkább elméleti síkon értelmezte a változást. Eszerint a politikai jelenségeket és folyamatokat tanulmányozó diszciplína elkülönülése a társadalomtudományok fejlődésére, valamint az ezzel járó specializálódásra és differenciálódásra vezethető vissza. Számos cikk jelent meg a politika mint sajátos tárgy vizsgálatának alátámasztására, ezzel is igazolva a politológiának mint önálló tudományágnak az elkülönülését.

Bár az első javaslatot (ezt valójában a kommunista párt ideológusai dolgozták ki) elvetették, végül mégis sikerült elfogadtatni egy átmeneti négyéves (nyolc szemeszterre szóló) tantervet. A tanterv 38 tantárgyat ölelt fel, és számos olyan társadalomtudományi diszciplína elsajátítását is célul tűzte, mely az egyes kutatási területek politikai aspektusát vizsgálta. Már az első szemeszterek után megkezdő-

dött a politológia mibenlétéről folytatott vita, amely mind a mai napig nem zárult le. Vajon létezik-e politikatudomány mint olyan, egyes számban (a szociológiához, a közgazdaságtanhoz és a történelemhez hasonlóan), vagy csupán többes számban, politikatudományokról beszélhetünk? A „többes szám” hívei azzal érveltek, hogy a politikai jelenségek tudományos megismerése csak a társadalmat politikai szempontból vizsgáló különböző tudományágak együttműködése révén képzelhető el. E nézet szerint a politikai filozófia, a politikai szociológia, valamint az egyéb társadalomtudományok, mint önálló politikatudományi ágak együtt alkotnák a politikai tudományokat – politológia mint olyan tehát nem létezik. A vitában a pluralista értelmezés diadalmaskodott. Ha létezik is „egyes számban” vett politikatudomány, az csak másodlagos, kiegészítő szaktárgy lehet, és nem bír önálló érvénnyel. Ez a szemlélet nem véletlenül gyökeresedett meg: a vita akkori résztvevői közül senkinek sem volt politológiai végzettsége, a kari oktatók kivétel nélkül a különböző társadalomtudományok művelői közül kerültek ki, és a társadalmi jelenségek politikai vonatkozásainak vizsgálatával csupán másodszorban foglalkoztak. A nemzetközi összehasonlító kutatásokat az országban végbemenő sajátos szocialista fejlődés szempontjából irrelevánsnak ítélték.

A fiatal egyetemi oktatók egy része az „egységes politikatudomány” mellett tette le a voksát, kijelentve, hogy a diszciplína csak így képes megválaszolni azokat a kérdéseket, melyeket a modern világban egyre meghatározóbbá váló politikai folyamatok vetnek fel (Smailagić 1965). E felfogás képviselői azonban kisebbségben maradtak. Az egyetemen oktatott tantárgyak egy része (így a statisztika, a pszichológia és a jog) mindig is másodlagosnak minősült. Csupán egyetlen engedményt sikerült kicsikarni: előadásorozatot indítottak „Bevezetés a politikatudományokba” címmel. A politikatudományi kar az elkövetkezendő 30 évben a filozófia, a közgazdaságtan, a szociológia és a történettudomány köré építette az oktatást. Az olyan altárgyak, mint a nemzetközi kapcsolatok, az összehasonlító politika, a politikaelmélet, a politikaelemzés (policy analysis), a belpolitika és a közérdek vizsgálata, háttérbe szorultak. Mindazonáltal a politikatudomány nemzetközi fejlődésével, a kari oktatók ifjabb generációjának színre lépésével, valamint a diákság igényeire válaszul mindinkább tért hódította a politikatudomány/politológia „tisztább” értelmezése. Az új iskola azonban továbbra is többes számban – politikatudományok – utalt az általa művelt diszciplínára, s ezzel mind a mai napig nem hagyott fel.

A kar működésének első húsz évében a diákok nem szakosodhattak, valamennyien elsajátították a közös tananyagot, azaz felvették az összes tantárgyat. A végzős egyetemisták 1973-ban választási lehetőséget kaptak: nemzetközi kapcsolatokra, politikaelméletre vagy belpolitikára szakosodhattak. Az újítás azonban nem volt hosszú életű; csakhamar ismét érvénybe lépett a régi rendszer, mely parányi előrelépésként attól fogva mégis némi szabadságot biztosított a hallgatóknak. A tananyag 80 százaléka mindenki számára kötelező volt, a

maradék 20 százalékot kitevő tantárgyak közül azonban ki-ki választ-hatott. E változás aránytalanul sok problémához vezetett. Az új rendszer különbséget tett első- és másodosztályú tantárgyak (és professzorok), kötelező és nem kötelező előadások között – anélkül, hogy a rangsorolást elméletileg vagy akár oktatáspolitikailag megindokolta volna. A diákok továbbra sem élveztek valódi választási lehetőséget.

1971-ben nagy jelentőségű változás történt: megkezdődött az újságírói képzés, és hamarosan önálló szakká fejlődött. Az újságírói szak továbbra is a politikatudományi karon kapott otthont, s az itt oktatott tananyag nagyrészt megegyezett a politológia szakon elsajátítandó tantárgyakkal. Néhány évvel később, 1975-ben ismét új szak indult nemzetvédelem néven. A Zágrábi Egyetem Politikatudományi Karán ekkor már három képzési ág létezett: politikatudományok, újságírás és nemzetvédelem. Ötvenöt teljes állású oktatójával a kar nemzetközi összehasonlításban is jelentékenynek számít. Egy ideig, 1964 és 1965 között a leendő köztársasági elnök, Dr. Franjo Tudjman is itt tanított – történelmet. 1996-ra összesen 2379 diák végzett az egyetemen: 189 az újságírói, 1256 a nemzetvédelem szakon, 914 a politikatudományok szakon.

Az oktatás kiszélesedésével hamarosan posztgraduális képzés is indult a nemzetközi kapcsolatok, a belpolitika, a tömegkommunikáció és újságírás, a politikaelmélet és a nemzetvédelem terén. A cél az volt, hogy olyan szakértői gárdát neveljenek ki, amelyből a jövő egyetemi oktatói kikerülhetnek. A kar megkapta a jogot, hogy a legkiválóbbaknak a politikatudományok doktora címmel adományozza. 1996-ban 100-an doktoráltak, a legtöbben a politikaelmélet (11), a politikai rendszer (13), a politikai történelem (12), a politikai szociológia (10), a nemzetvédelem (10), az összehasonlító politika (8) és a politikai filozófia tárgyakból.

Politológia az előadótermeken kívül

Az oktatás és a kutatás az egyetemen sohasem vált el egymástól. Az oktatók kezdettől fogva természetesnek tartották, hogy azt tanítsák, amit kutatnak és azt kutassák, amit tanítanak. A professzorok folyamatosan alakígták, felülvizsgálták tantárgyaikat, ami lehetővé tette, hogy a diákok naprakészek legyenek tanulmányaikkal és lépést tartsanak a tudományág fejlődésével. Egy évvel azután, hogy az intézmény megkezdte működését, a karon politikatudományi kutatóműhely alakult. Ebből a műhelyből nőtt ki hét évvel később (1971-ben) a Politikatudományi, az Újságíró és a Közvélemény-kutató Intézet. A kari oktatók zöme tevékenyen részt vett a kutatásokban. A politikaelmélet, a nemzetközi és a gazdasági kapcsolatok tanulmányozása mellett elsősorban a közvélemény és a politikai rendszer feltárására végeztek empirikus vizsgálatokat. A kutatást a politikai folyamatokra, a választásokra, a közösségi és öngazgatási rendszerekre is kiterjesztették. A kutatási programokban két főbb irány külön-

böztethető meg: az egyik elméletibb, a másik empirikusabb jellegű. A tudományág képviselői között kezdettől fogva viták folytak a politológia társadalomban betöltött szerepéről, a szocializmus és a politikatudomány kapcsolatáról, a politológiának az aktuális változásfolyamatok elméleteként való értelmezéséről, a politikatudomány és a marxizmus viszonyáról és egyéb kérdésekről. A horvát politológiában három iskola különült el (Šiber 1981); a *jogelví:* túlnyomórészt apologetikus, a kritikát mellőző, leíró jellegű tanulmányokat folytat; az *elméleti:* képviselői általában a kritikai szemléletű, elvont, öncélú teoretikus fejtegetéseket kedvelik; és az *empirikus,* amely szélsőségesen pozitivistá, inkább leíró, semmint elemző vizsgálódásokat végző módszertanilag kifinomult, értéksemleges elvek alapján. A horvát politikatudomány ilyen irányú fejlődése nemzetközi tendenciákat követ.

1964-ben indult a *Politikai eszmék* című folyóirat, mely lehetőséget teremtett a legújabb kutatási eredmények és fordítások közzétételére és a tudományos tájékozódásra. A horvát politológia fejlődésében alighanem ez volt a legjelentősebb kezdeményezés. A folyóirat csakhamar a valamikori Jugoszlávia legjobb (valójában egyetlen) politikatudományi lapjává lépett elő. Itt ismertették az egyetemen folyó munkát és kapcsolatot teremtettek a területen dolgozó más kutatókkal. A folyóiratban, mely a diákok számára is iránytű gyanánt szolgált, rendszeresen megjelentek a klasszikus szerzők műveinek fordításai is. A *Politikai eszmék*re ma már gyakran hivatkoznak a nemzetközi folyóiratokban. A lap számos országból toborozza recenzenseit, és rövid angol nyelvű tartalomismertetést is közöl. Angol nyelvű kiadása, mely 1992 óta jelenik meg, a *Croatian Political Science Review* címet viseli.

A Politikatudományi Kar 1970-ben indította útjára a *Politikai eszmék* kiskönyvtára című sorozatot. Az eredeti cél az volt, hogy lefordítsák a politikatudományi alpműveket, a klasszikusokat és a moderneket egyaránt, s így hozzáférhetővé tegyék a horvát olvasók számára a politikatudományi szakirodalom legjavát. A fáradságos és aprólékos fordítói munkának és a kis példányszámú művek kiadásának elsősorban a diákok és a tudósok látták hasznát. A *Politikai eszmék kiskönyvtára* ma már több mint harminc kötetet tesz ki, köztük Lukács, Machiavelli, Platón, Arisztotelész, Marx, Paine, Mill, Rousseau, Tocqueville, Michels és mások munkái.

A hivatásos könyvkiadók szintén előálltak új kezdeményezésekkel és sorozatokkal. Legfontosabb fegyvertényük a hatkötetes *Politikatudományi antológia* (Hrestomatija političke znanosti) megjelentetése volt. E kiadvány áttekintést adott a politikai tanok történetéről, a politikatudományról (tárgyáról és módszereiről), valamint a modern állam, a közigazgatás, a politikai pártok és a nemzetközi kapcsolatok kérdéseiről. A kötetekben a klasszikusnak számító írások és az alpművek részletei mellett bevezető, kritikai tanulmányokat is olvashattunk. A közönség így tájékozódhatott, hol tart a horvát politikatudomány, ami rendkívül hasznosnak bizonyult az egyetemi hallgatók

számára is. Ennek az ígéretes kezdetnek azonban nem volt folytatása. Mindazonáltal az 1980-as években több kisebb kiadó is megjelentetett állami támogatással klasszikus és modern, hazai és külföldi szerzők tollából származó műveket a politológia és a rokon tudományágak köréből.

Noha a diszciplína fejlődése javarészt a Politikatudományi Tanselek tevékenységéhez kapcsolódott, mások is részt vállaltak a feladatokból. A Kommunista Szövetségéhez tartozó ideológiai és politikai központok az 1980-as években számos vitát és kerekasztal-beszélést szerveztek a horvát politikai élet különböző kérdéseiről. Ezek a viták és beszélgetéseken több elméleti témát is feldolgoztak. Az egyik pártintézet gondozásában jelent meg a *Témáink* (Naše teme) című folyóirat, melyben rendszeresen közzétették a tudományos konferenciák anyagát, valamint az empirikusabb jellegű vizsgálódások és kutatások eredményeit. Ezek a kísérletek igen hasznosak voltak: kapcsolatot teremtettek a tudományág képviselői között, és a vitákba a szélesebb közönséget is bevonták. A kutatások egy része – a pártterdeket szolgáló közvélemény-kutatások és egyéb felmérések – szintén az említett politikai és ideológiai központokból indult ki.

Húsz év múlva: a kommunizmus összeomlása előtt

Horvátországban, éppúgy, mint a hajdani Jugoszlávia többi köztársaságában, a politikatudomány sajátos helyzetben volt. Művelői számára nem álltak rendelkezésre előre gyártott elméleti modellek. Ilyeneket a sajátos politikai és ideológiai konstelláció következtében nem kölcsönözhetek szovjet, illetve kelet-európai tudós kollégáiktól. Mikként az sem volt járható út, hogy a nyugati politikatudományhoz forduljanak, és az ott kidolgozott elméleteket alkalmazzák a horvát valóságra. A politikatudomány kapcsolata a politikai és ideológiai környezettel, egymásra hatásuk elsősorban három területen bírt jelentőséggel: 1. a politikatudomány fejlődésének társadalmi környezete; 2. a politológia vizsgálatának tárgya, azaz maga a politikai valóság; és 3. a politikai vizsgálódások eredményeinek a politikai és társadalmi folyamatokra való visszahatása szempontjából.

Bár az öngazgatás eszméjének, az állam elhalása elméletének és a többi „harmadikutas” politikai megoldásnak az alátámasztása temérdek munkát felemésztett, lehetőség nyílt valóban tudományos jelentőségű kutatásokra, elsősorban a módszertan fejlődése szempontjából lényeges vizsgálatokra is. A kutatás ugyanis, bármi legyen is a tárgya, valós élethelyzet, melyben próbára tehető a politológusok által kidolgozott módszertani apparátus az adatgyűjtési eljárásokkal együtt. Hadd említsek egy példát: már a monolitikus hatalomgyakorlás éveiben is végeztünk felméréseket a választások idején. Nagy számú mintával, különböző vizsgálati és statisztikai elemzési módszerekkel a társadalomkutatás egész fegyvertárát felsorakoztatva dolgoztunk olyan programok keretében, amelyek nem firtatták a választások eset-

leges eredményét, sem a választási törvények következményeit, csupán egyre voltak kíváncsiak: mit gondolnak és tudnak az emberek a politikai rendszerről (Grdešić et al. 1986). Bár erőfeszítéseink nem jártak szenzációs felfedezésekkel, rendkívül hasznosnak bizonyultak a módszertani szakismeretek és tapasztalatok megszerzése szempontjából. Ezeket aztán eredményesen kamatoztathattuk 1990-ben, az első többpárti választásokon.

Prpić, horvát teoretikus (1988), aki a hegeli és a marxi eszmék nyomán éles határvonalat húz az állam és a társadalom, azaz a közszféra és a magánszféra közé, nem is olyan rég még nyíltan tagadta a politikatudományi kutatás és vizsgálódás szükségességét. A szocializmusban – úgymond – az állam és a civil társadalom nem válik el egymástól, ezért hiányzik a politikatudomány voltaképpeni tárgya. Az oksági törvények által irányított kölcsönhatások helyett csak a párt által hozott akaratos döntések léteznek, amelyeket nem lehet tudományosan vizsgálni. A kommunizmus összeomlásával feltehetőleg az effajta érvelés is érvényét veszti. A kommunista rendszer letűnésével és a független horvát állam megteremtésével kirajzolódik a politikatudomány önálló kutatási területe.

A TUDOMÁNYOS INTÉZMÉNYRENDSZER FEJLŐDÉSE

Új kutatási célok

Az 1990-es év fordulatot hozott a horvát történelemben – az első demokratikus választásokon a szavazópolgárok eltávolították a kommunista pártot a hatalomból. Ugyanebben az esztendőben jelent meg *A politikai alapgfogalmak lexikona* (Leksikon temeljnih pojмова politike), amely a *Demokrácia abc-je* jelképes alcímet viselte. Az előszóban a szerkesztők reményüket fejezték ki, hogy végre alkalom nyílik az európai liberális elveken nyugvó demokratikus közösség megteremtésére. A „politika” és a „politikai” fogalmának meghatározásában – a politika a közösségi problémák megoldására irányuló racionális tevékenység, melynek célja a hatalom és a társadalom befolyásolása; a modern politikai élet központjai az állam és a politikai intézmények (Prpić et al. 1990) – már a megváltozott szemlélet érvényesül és kirajzolódik a politológia új kutatási feladatai.

Az átalakulás nem érte meglepetésként a politológusokat; elemzőik révén ugyanis jócskán előrelátták a változásokat, s amellett maguk is tevékenyen részt vettek az első többpárti választásokon. Ki ennek, ki annak a politikai pártnak a szolgálatába szegődött, ezzel is bizonyítva, hogy a Zágrábi Politikatudományi Kar nem állt a kommunisták kizárólagos ideológiai befolyása alatt. Kijelenthetjük, hogy a rendszerváltáshoz vezető korszakalkotó kollektív döntések és a horvát függetlenséget megteremtő folyamatok a politikatudományi vizsgálódások középpontjában álltak. A választások szintén számot tarthattak a tudósok érdeklődésére. Nagy lehetőségek nyíltak a tudományág

képviselői előtt, s a politológusok megragadva az alkalmat történelmi jelentőségű villámfelmérésekkel próbáltak bepillantást nyerni az „alapító választások” menetébe. A sikeres kezdet tanúságot tett a politológiai tudás alkalmazhatóságáról és megteremtette a választások longitudinális vizsgálatának, valamint az összehasonlító nemzetközi kutatásoknak az alapjait (Grdešić et al. 1991).

A demokratikus átalakulás új célokat állított a politikatudomány elé. Olyan új területek nyíltak meg a kutatás számára, amelyekről azelőtt csak a nyugati szakkönyvek lapjain vagy a Nemzetközi Politikatudományi Társaság (IPSA) kongresszussainak programfüzeteiben olvashattunk. Nemcsak a hagyományos témák (választások, parlamentarizmus) vizsgálata vált lehetővé, az átalakulás folyamatainak elemzése maga is új, izgalmas feladatként kínálkozott. Eljött az idő, hogy a horvát tudósok is gyarapítsák a nemzetközi tudást, hogy téziseik empirikus bizonyítása mellett új modelleket, sőt elméleteket dolgozzanak ki. A munka egyedüli akadálya a szakemberhiány és az ennek következtében előálló túlterheltség. A többi újonnan alakult államhoz hasonlóan Horvátországban is óriási kihívást jelent az államépítés folyamatának vizsgálata. Gyakran hallottuk, hogy az alternatív típusú öngazgató szocializmus Jugoszláviában folyamatos, élő társadalmi és politikai kísérlet volt. Csak az okozott gondot, hogy senki nem mondta meg, pontosan minek a bizonyítására is vállalkoztunk. A napjainkban folyó politikai kísérlet célja azonban egyértelmű: a demokrácia és az új állam felépítése.

A Politikatudományi Kar modernizálása

Háromfajta változás befolyásolta döntően a politikatudomány – az egyetemi tananyag és az oktató munka – helyzetét és fejlődését a posztkommunista, önálló Horvátországban: a politikai rendszer és a társadalom demokratizálódása; a kommunista ideológia monopóliumának és a társadalomtudományokra gyakorolt hatásának megszűnése; valamint Jugoszlávia szétesése és a független horvát állam megszületése.

A többpártrendszer kialakulásával és a demokratikus választásokkal elindult folyamat gyökeresen átalakította a politikai és állami intézményeket. Mind az államon belül, mind azon kívül megváltoztak a politikai élet szervezetei és szereplői; új, az eddigiektől eltérő célokat és feladatokat kaptak, módosult az értékrendjük. E megváltozott helyzet arra ösztökölte a politológusokat, hogy új, eladdig feltáratlan kutatási területek felé forduljanak. Most már nem volt akadálya annak, hogy tanulmányozzák a politikai pártokat, a többpártrendszert, a választásokat, a választási rendszert és a parlament működését, az elnök intézményét és az egyéb kérdéseket (Kasapović 1993).

A kommunista hatalmi és ideológiai monopólium megszűntével leomlottak az akadályok a politikaelmélet fejlődése előtt. A marxizmus elvesztette egyeduralmi helyzetét mint kizárólagos hivatkozási

alap és megcáfolhatatlan érvrendszer, s a módszertan is felszabadult a befolyása alól. A tudósok már azelőtt is némi szabadságot élveztek a kutatás terén, s munkájuk elméleti alapjának, a követett eszmei hagyománynak a megválasztásában sem volt teljesen megkötve a kezük. A kommunizmus összeomlásával azonban a politológusoknak nem kellett többé magyarázgatniuk, netán (politikailag) igazolniuk elméleti álláspontjukat. A politikai eszmék története igen széles választékot kínál, amelyen a liberális, a konzervatív, a nemzeti, a populista, a katolikus és a szociáldemokrata gondolat, s még folytathatnánk a sort.

A harmadik változás, a jugoszláv szövetségi állam széthullása és az új állam megalakulása alighanem minden egyébnél mélyrehatóbban befolyásolta a horvát politikatudomány helyzetét. Független államban az intézmények és cselekvési lehetőségek teljes tárháza a honi politológusok rendelkezésére áll. A külpolitikát, a nemzetközi kapcsolatokat és a diplomáciát például korábban Jugoszlávia fővárosából, Belgrádból irányították. A horvát és egyéb nemzetiségű kutatók nem juthattak hozzá a főbb folyóiratokhoz, a legjelentősebb intézmények és archívumok túl messze voltak. A horvát kutatók és politikusok számára a diplomácia feltáratlan tevékenységi terület, mely számtalan új lehetőséget kínál. A közéleti szereplés és a politikai cselekvés elemzése végre értelmet nyert. A követendő irányvonalról többé nem a kommunista vezetők döntenek kényük-kedvük szerint; a célok a nemzetállamban végbemenő folyamatoknak, az érdekek ütközésének és az ellenőrizhető aktorok működésének eredményeként rajzolódni ki (Grdešić 1995). Elhárultak az akadályok az összehasonlító kutatások előtt, és az államközi együttműködés is leegyszerűsödött. Ma már bárki tanulhat külföldön, kaphat külföldi ösztöndíjat vagy állást, a kínálat e téren is rendkívüli módon kiszélesedett a diákok és az ifjú kutatók előtt.

A gyökeres változások az egyetemi oktatásban is megmutatkoztak. Több, korábban a törvény által kötelezővé tett tárgyat is eltöröltek, így a marxizmust, valamint az öngazgatás elméletét és gyakorlatát. A jugoszláv politikai rendszer helyett a diákok ma már a horvát politikai berendezkedésről (a horvát kormányzati rendszerről) tanulnak. A megváltozott politikai környezetnek megfelelően az egyetem új előadássorozatokot és szemináriumokat indított: Politikai pártok és választások; Választási hadjáratok; Politikai fejlődés; A demokratikus intézmények elmélete; Összehasonlító politika; Horvát politikatörténet – s még folytathatnánk a sort. A magas szintű egyetemi követelményeknek, a fejlett nemzetközi kapcsolatoknak és együttműködésnek, valamint a tananyag viszonylagos ideológiamentességének köszönhetően nem volt szükség az oktatási program átfogó reformjára. Mindazonáltal a tudásanyag és a kutatói munka megújítása megkövetelte a modernizációt. Az utóbbi öt évben a Politikatudományi Tanszék a háború ellenére is zavartalanul működött. Folytatódtak a szemináriumok, senkit sem bocsátottak el, s csupán egyetlen ember távozott az egyetemről.

A horvát politikatudomány széles körű megújulását az egyetemi tanterv is bizonyítja. Az 1995–1996-os tanévben a diákok az alább felsorolt tárgyakat tanulták négy évfolyamon két-két szemeszterben:

Első évfolyam:

1. A nemzetközi politika napjainkban
2. Statisztika
3. Jogelmélet
4. Filozófiai antropológia és etika
5. Bevezetés a közgazdaságban
6. A civilizáció története
7. Bevezetés az informatikai tudományokba
8. Bevezetés a politológiába
9. Idegen nyelv

Második évfolyam:

1. Jelenkori horvát politikátörténet
2. A horvát politikai rendszer
3. Politikai gazdaságtan
4. Politikai filozófia
5. A politikai eszmék története
6. Politikai földrajz és geopolitika
7. Idegen nyelv

Harmadik évfolyam:

1. Bevezetés a pedagógiába
2. Választások és politikai pártok Horvátországban
3. Kommunikáció
4. A politika szociológiája
5. Oktatásmélt
6. Kultúraszociológia
7. Szociál- és politikai pszichológia
8. A társadalomtudományok módszertana
9. Nemzetközi politikai kapcsolatok
10. Vezetési ismeretek
11. A horvát politikai eszmék története

Negyedik évfolyam:

1. Nevelépszociológia
2. Gazdasági rendszerek és nemzetközi gazdasági kapcsolatok napjainkban
3. Összehasonlító politika
4. Társadalmi fejlődésmélt
5. Rendszeres politológia
6. Politikai elmélt
7. Modern politikai rendszerek
8. Történetfilozófia
9. A horvát gazdaságpolitika

Tanulmányaik keretében a diákok előadásokat hallgatnak és részt vesznek a szemináriumokon, és a vizsgákon kívül negyedévi záródolgozatokban adnak számot tudásukról. A végzős hallgatók diplomamunkát, más néven szakdolgozatot készítenek, melyet megvédnek a diplomabizottság előtt.

A Horvát Politikatudományi Társaság

A Horvát Politikatudományi Társaság (CPSA) 1966. december 26-án alakult meg Zágrábban. A kezdeményezés a Zágrábi Egyetem Politikatudományi Karáról indult ki. A CPSA mindössze egy hónappal azután kezdte meg működését, hogy a Zágrábi Politikatudományi Karon végzett a hallgatók első generációja. A Társaság, mely az úgynevezett „civil szervezetek” közé tartozik, nonprofit intézményként folytatja tevékenységét. Az alapító ülésen tagjai meghatározták az egyesület legfontosabb céljait és tevékenységi körét:

– a politikatudomány fejlesztése konferenciák és szemináriumok szervezése, valamint publikációk közzététele révén;

- az egyetemi szintű politikatudományi oktatás és kutatás fejlesztése;
- a politikatudomány népszerűsítése a tájékoztatás és tudományos ismeretterjesztés segítségével;
- a politikai kultúra fejlesztése és a politikai részvétel előmozdítása;
- a szakmai továbbképzés megszervezése;
- együttműködés az országos és nemzetközi intézményekkel

A tagság önkéntesen szerveződik, és a Társasághoz bárki csatlakozhat. Az alapszabály rögzíti a tagsággal járó jogokat és kötelességeket. A tagok ingyen megrendelhetik a negyedévenként megjelenő *Politicka misao*-t.

A valamikori Jugoszláviában a szövetségi köztársaságok más szervezeteihez hasonlóan a CPSA is a Jugoszláv Politikatudományi Társaságok Szövetségének kötelékébe tartozott. Már a név is mutatja, hogy az intézmény működése szövetségi elveken (konszenzus, az elnök és a többi tisztségviselő időszakonkénti újraválasztása) alapult. A szervezet képviselőket küldött a Nemzetközi Politikatudományi Társaság (IPSA) üléseire és tanácskozásaira. A Horvát Politikatudományi Társaság tagjai rendszeresen részt vettek az IPSA nemzetközi konferenciáin. Inge Perko professzorasszonyt kétszer is beválasztották az IPSA ügyvezető bizottságába; ő volt a testület első nőtagja. 1985-ben Zágrábban ült össze az IPSA ügyvezető bizottsága; a találkozó keretében kerekasztal-beszélgetést tartottak „Érdek és politika” címmel. Miután nemzetközileg is elismerték Horvátország függetlenségét, a CPSA tagsági kérelmet nyújtott be az IPSA-hoz. A kérelmet egyhangúlag elfogadták az IPSA ügyvezető bizottságának 1992-ben Chicagóban összehívott találkozásán.

Az Társaság napjainkban elsősorban konferenciákat, szemináriumokat és nyilvános előadásokat szervez, rendszerint a Politikatudományi Karral közösen. Megalakulásának első éveiben a CPSA rendkívül mozgalmas tevékenységet végzett, később azonban hanyatlásnak indult. Működésének színvonala ugyanis – más intézményekhez hasonlóan – túlságosan is a választott elnök személyétől függ. Tevékeny, a tudománya iránt elkötelezett elnök vezetésével a Társaság is gyakrabban jeleskedhetne, ami előbb-utóbb felkeltene a közvélemény érdeklődését az intézmény iránt. A Társaság tagjainak zöme az egyetemi professzorok közül kerül ki, ami leszűkíti a szervezet tevékenységi és érdeklődési körét. A tagok száma csökken, és a lanyha egyesületi életet nem pezsdítik a professzorok és az egyetemen kívülről érkező szakemberek vitái. Az elmúlt tíz évben a CPSA igen keveset tett a szakma és a tudományág fejlődése érdekében, ezen a területen a munka dandárját lelkes magánemberek végezték. Sokatmondó, hogy 1995-ben került a Társaság élére először olyan elnök, akinek politikatudományi végzettsége volt.

A CPSA 1996-ban ünnepelte megalakulásának harmincadik évfordulóját. Most, hogy az egyesület IPSA-tagsággal rendelkező orszá-

gos szervezetté fejlődött, megnőtt az érdeklődés a tevékenysége iránt. Küldöttei részt vettek az 1994-ben Berlinben összehívott nemzetközi IPSA-kongresszuson, ahol először léptek föl a Társaságnak mint a nemzetközi szövetség kollektív tagjának a képviselőjében. Tevékeny együttműködés alakult ki a Szlovén Politikatudományi Társasággal is. A CPSA 1994-ben, majd 1995-ben részt vett a közép- és kelet-európai politikatudományi társaságok Bécsben, illetve Budapesten tartott regionális együttműködési konferenciáin. A Horvát Politikatudományi Társaság igyekszik szoros kapcsolatot kiépíteni a kormány-szervekben, a tömegkommunikációban, a nem állami intézményekben és az egyetemen dolgozó szakemberek között. A Társaságnak – harminc éves múltjával és a közéleti, valamint szervezői készségek terén is kiművelt tagjaival – minden lehetősége megvan arra, hogy a ma már gombamód szaporodó civil szervezetek között is megállja a helyét és szilárd tudományos-szakmai intézményé váljon.

ÚJ KUTATÁSI PROGRAMOK

Háborús megpróbáltatások

A Horvátország által vívott háború a tudományos életben is érezte káros hatásait: az erőforrásokat kivonták a társadalom minden szegmentumából, a gazdasági termelés a háború előtti szint felére csökkent, a tudományra és az oktatásra szánt pénzforrásokat a túléléshez éppencsak elégséges mértékre szűkítették. A háborús és honvédelmi igények előtérbe állítása következtében számos tudós kénytelen volt abbahagyni kutatásait. Ezekben az években már azt is fontos eredményként könyvelhettük el, hogy sikerült megszakítás nélkül folytatni az oktatást, folytatni, sőt lezárni a választási felméréseket, és továbbra is kiadni tudományos folyóiratunkat. A horvát hadsereghez csatlakozó diákjaink egy része megsebesült vagy meghalt a háborúban.

Bár az 1991/1992-es tanév mélypontot jelentett, az utóbbi két esztendőben már mutatkoztak erőfeszítéseink eredményei: kezdtünk felzárkózni a többi közép- és kelet-európai országhoz, részt vettünk a nemzetközi tudományos együttműködésben és az összehasonlító kutatásokban. Munkánkhoz külső támogatást is kaptunk egyebek közt a horvátországi Nyílt Társadalom Intézettől, a Média Alapítványtól, a Szabadság Fórumtól, az Amerikai Tájékoztatási Hivataltól, a British Counciltől, a Humboldt Alapítványtól, valamint az egyes országoktól és diplomáciai képviselőiteiktől is. Segítségükkel, ha minimális szinten is, biztosíthattuk az egyetem működését és fenntarthattuk nemzetközi kapcsolatainkat.

Új utak

Az intézményesülés és a demokratikus stabilizáció, a háború utáni rendeződés és az újjáépítés, a nemzetközi kooperáció és az európai tudományos intézményekben való tagság új követelményeket állít az oktatás és a kutatás elé. Az egyetemi tantervet és tananyagot például úgy kell megreformálni, hogy ezentúl minden hallgató önálló tanulmányi tervet dolgozhasson ki, azaz lehetőség legyen a szakosodásra. Amellett a jövőben nagyobb figyelmet, több munkát és pénzt kell fordítani egyes kutatási területek – a horvát kormányzati rendszer, a nemzetközi viszonyok, a diplomácia, a közigazgatás, a politika-elemzés, az összehasonlító politika, a politikai fejlődés, a demokratikus intézmények, a választások, a pártvezetés, a választási eljárások, az önkormányzatok és a társadalmi alternatívák elmélete – vizsgálatára.

A posztgraduális képzési programoknak szintén igazodniuk kell a hallgatók és a tudományos munka új igényeihez. Fontos, hogy az oktatás keretében a diákok megismerkedhessenek az új demokratikus intézményekkel és folyamatokkal. A kutatások állami támogatásának megszűntével a horvát politológusok is ringbe lépnek a hazai és nemzetközi pénzforrásokért folyó küzdelemben, és kutatási céljaikkal megpróbálnak alkalmazkodni a lehetőségekhez. A politikaelemzés kiterjesztésével egyidejűleg a kutatóknak meg kell tanulniuk együttműködni mind az állami, mind a nem állami szervezetekkel. Óriási lehetőségek nyíltak az alkalmazott kutatások előtt; ma már a diákok is részt vehetnek az elemző munkában, és több alkalom adódik a publikálásra meg a pénzszerzésre. Egyes területek kiemelt érdeklődésre tarthatnak számot, így a társadalompolitika, a helyi gazdasági fejlődés, a helyi önkormányzatok működése, a médiapolitika, a népességnövekedés stb. Fontos lenne, hogy a tudományág horvátországi képviselői tanulmányokat folytassanak az európai és amerikai egyetemeken, hogy megismerhessék a nemzetközi politika és együttműködés legjelentősebb szereplőit. Különös hangsúlyt kell helyezni a régión belüli országokkal, a balkáni, a földközi-tengeri és a közép-európai államokkal végzendő közös munkára. A zágrábi egyetem szervezeti felépítésének is tükröznie kell a változásokat: a Politikatudományi Kar feltehetőleg új tanszékek és szakmai központok létrehozásával mozdítja elő majd sokrétű céljainak megvalósítását. Már megalakult a multimédia-centrum, ahol CD-Rom adatbázis, valamint hírlap- és folyóiratgyűjtemény várja az érdeklődőket. A kar rákapcsolódott az Internetre és tagja a World Wide Webnek.

A pénzügyi erőforrások, valamint a tudományos és oktatói munka korlátozottságából természetes módon következett, hogy a politikatudomány egyetlen központja korábban az egyetem volt. A tudás kiszélesedésével azonban a politológiai kutatás is decentralizálódott. A kutatás, kivált az alkalmazott kutatás sokrétűvé válásával és kiszélesedésével létrejövő versenyhelyzet feltehetőleg javítani fogja a tudományos munka minőségét.

Új kutatási irányok

Eljött az ideje, hogy felvázoljuk a mai horvát politikatudományban felismerhető új kutatási irányokat. A demokratikus átalakulás, a nemzetállam építése és az egyéb társadalmi változások új követelményeket állítanak a politikai elmélet és kutatás elé. Képtelenség itt bemutatni az említett területeken elért valamennyi eredményt, csupán arra vállalkozhatunk, hogy néhány kiragadott példával szemléltetjük az új horvát politikatudományi szakirodalom sokféleségét.

A választások és a pártok tanulmányozása „természetes” kutatási célként adódott. Kezdetben szinte semmiféle szakirodalom nem állt a téma kutatóinak rendelkezésére. Az 1990-től 1996-ig terjedő időszakban azonban számos tudományos dolgozat, tanulmány és könyv született. A választások intézményi szempontú vizsgálata Mirjana Kasapović nevéhez fűződik, aki terjedelmes elemzést készített a választási modellekről, törvényekről és a horvátországi választások politikai következményeiről (Kasapović 1993). Következtetései kétségbe vonták azt a közkeletű feltételezést, miszerint a demokratikus intézmények szükségképpen újratermelik önmagukat. A választások csupán csekély mértékben járultak hozzá az állam demokratikus továbbfejlődéséhez; az egyéb társadalmi és politikai erők sokkal fontosabb szerepet játszottak.

A társadalmi tagozódás és a társadalmi konfliktusok vizsgálata elválaszthatatlan a pártok kutatásától. Nenad Zakošek több tanulmányában is igyekszik rámutatni a horvát pártrendszer politikai, ideológiai és társadalomszerkezeti jellemzőire (Zakošek 1994). Véleménye szerint noha a pártrendszer még nem kristályosodott ki véglegesen, a társadalomban mutatkozó törésvonalak meghatározzák szerkezetének főbb vonalait. A horvát függetlenséget támogató és ellenző politikai irányzatok szembenállását napjainkra a liberális–konzervatív, vallásos–világi, demokratikus–tekinélyelvű és kozmopolita–etnocentrikus nézetek ellentétpárjai váltották fel. Zakošek arra a következtetésre jut, hogy ezek a folyamatok a tradicionális és a modern határvonala mentén osztják ketté a politikai pártrendszert Horvátországban.

Ivan Šiber a politikai értékek és a politikai iránykeresés vizsgálata során a hagyományos bal–jobb megjelölést használja a szavazók és a pártok politikai orientációjának leírására. Elemzése értékes adatokat szolgáltat az ideológiai irányultság, a politikai distancia és a pártdinamika főbb jellemzőiről (Šiber 1994). A *Politicka misao* című folyóirat több tematikus számban is foglalkozott azokkal az ideológiai irányzatokkal – liberalizmus, kereszténydemokrácia, szociáldemokrácia –, amelyek követőkre találtak a horvát politikai életben. Azonkívül különkiadást szentelt a parlamenti és a pártellenzék problémájának is. A politikai kultúra, a politikai és társadalmi tolerancia empirikus vizsgálata tanulságos ismeretekkel szolgált a politikai attitűdökről és a társadalmi távolságról, rámutatva, hogy a tolerancia a demokratikus részvétel egyik legfontosabb feltétele (Vujčić 1993).

Az átmenet egyéb kérdéseivel összefüggésben fel kell hívnunk a figyelmet Žarko Puhovski, Ivan Prpić, Nenad Zakošek, Dragomir Vojnić, Ivan Grdešić és Mirjana Kasapović munkáira, melyek a Puhovski és munkatársai által szerkesztett kötetben jelentek meg (1993). Švob-Djokić 1994-ben kiváló tanulmánykötetet tett közzé a posztkommunista államok közös jellemzőiről. A rendszerváltást végrehajtó országok a kötet szerzői szerint egytől-egyig hasonló problémákkal küszködnek; előttük áll még a demokratikus politikai intézmények felépítése, a civil társadalom megerősítése, a tervgazdaság piacgazdasággá alakítása és a politikai kultúra átforgalmazása. A nemzetállam megerősítése során az említett országok más feladatokkal is szembekerülnek: létre kell hozniuk az állami intézményeket – az esetek zömében gyakorlatilag a semmiből –, meg kell határozniuk a területüket, a határaikat és az állampolgáraik körét, ki kell dolgozniuk a jelképeiket, és még folytathatnánk a sort. Az újonnan alakult államok egy részét (Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Moldávia) ráadásul a háború csapásai is sújtják. A szerzők sorra veszik e közös gondokat, elemzik az alkalmazott megoldási módokat és az elért eredményeket. Az említett államok kivétel nélkül Európa peremére szorultak, nem tartoznak sem a Nyugathoz, sem a Kelethez. Miként orvosolható ez a bizonytalan és fölöttébb kellemetlen helyzet? Melyek azok a kül- és belpolitikai eszközök, amelyek segítségével a vizsgált országok felzárkózhatnak a határaikhoz oly közel fekvő fejlett világ-hoz? Ezekre a kulcskérdésekre keresnek választ a kötet szerzői.

A jugoszláv államszövetség széthullása, az erőszak és a háború teremtette körülmények jelentősen befolyásolták egyes külpolitikai témáknak (az európai egységnek és az ENSZ békefenntartó szerepének), valamint a nemzetközi kapcsolatoknak és a regionális biztonság kérdésének a vizsgálatát (Vukadinović 1992). Az e körben íródott tanulmányok kettős rendeltetést tölthettek be: leírták és dokumentálták az eseményeket.

Az utóbbi évek szakirodalmában olyan művekkel is találkozunk, melyek politikaelemzéssel foglalkoznak vagy a politikai irányvonal kialakítását vizsgálják (Grdešić 1995). Mivel a szerzők a politika alakítását alapvetően döntéshozói folyamatként értelmezik, kutatásaik során elsősorban a hatalom magyarázó értékű fogalmával operálnak. A különböző állami feladatok is a figyelem középpontjába kerültek, így a környezetvédelem (Perko 1993), az állambiztonság (Tatalović 1994), valamint az oktatás és az energiapolitika. A politikai gazdaságtanban alkalmazni kezdték a közjó és a racionális döntés elméletét (rational choice theory) (Petak 1992).

Az utóbbi években számos politikai filozófiai írás bővítette a politikai eszmék amúgy is széles skáláját. Ezek a dolgozatok a gyakorlati filozófia (Rodin 1995), az etika, a történetfilozófia (Pažanin 1992) és a politikai intézmények elmélete köréből (Posavec 1995), dolgoztak fel témákat. Szabaddá vált tehát az út a teoretikus vizsgálódás előtt, melyre éveken át csak a marxizmus leple alatt, „rejtőzködve” nyílt lehetőség.

KÖVETKEZTETÉSEK

A Zágrábi Egyetem Politikatudományi Kara jövőre ünnepli fennállásának 35. évfordulóját. Az intézmény alapításának 30. évében szét hullt a jugoszláv államszövetség, s a kar azóta a független Horvát Köztársaságban végzi munkáját. Jó okunk van az ünneplésre ezen az évfordulón: a politikatudomány magvai termékeny talajra hullottak a Zágrábi Egyetemen, a kedvezőtlen ideológiai környezet és az időszakonként érzékelhető politikai nyomás ellenére mind az oktatás, mind a kutatói és kiadói tevékenység fejlődésnek indult, s meglehetősen magas színvonalat ért el. A politológia eredetének köszönhetően – mint említettem, a politikatudomány a különböző társadalomtudományi ágaknak a politikai jelenségek és folyamatok iránt érdeklődő képviselőiből toborozta művelőit – az oktatók és a kutatók körében a diszciplína pluralisztikus értelmezése vált uralkodóvá. E pluralisztikus értelmezés ugyan nem korlátozta az elméleti és módszertani kutatásokat, ám befolyással volt a politológia ágazatainak (összehasonlító politika, állami politika, külkapcsolatok, horvát kormányzati rendszer) fejlődésére, a szakmai azonosságtudatra és a politikatudományról kialakult közvéleményre. Bármily természetesen adódott is ez az akkori körülményekből, a politológia mai helyzete már indokoltta teszi az egyes számban jelölt, önálló politikatudomány nemzetközi fogalmának elfogadását.

Az új demokratikus politikai környezetben a horvát politikatudomány immár viszonylag akadálymentesen fejlődhet tovább. A demokrácia és az új állam megteremtése legitim kutatási területet biztosít művelői számára. A diszciplína és a tudományágat képviselő intézmények átfogó reformja helyett elegendő a megváltozott igényeknek megfelelően átdolgozni a tananyagot, és kijelölni az új kutatási irányokat. A kutatásokból és a kiadói tevékenységből a jövőben más intézmények is kiveszik majd a részüket, sokoldalúbbá téve és a valósághoz közelítve a tudományos tevékenységet. A politikával kapcsolatos tudás alighanem sokban hozzájárul majd a horvát állam és társadalom szükségleteinek kielégítéséhez, kivált a külkapcsolatok, a diplomácia és a politikai rendszer működtetése terén. A célok között elsőbbséget élvez a nemzetközi együttműködés, mindenekelőtt a közép- és kelet-európai kollégákkal. Az együttműködés és a közös kutatási programok megvalósításának intézményi hátterét a Horvát Politikatudományi Társaságnak kell biztosítania. A horvát politikatudomány leggyengébb láncszeme azonban jelenleg éppen a CPSA. Sok önkéntes munkára és jó adag lelkesedésre lesz szükség ahhoz, hogy a Társaságot erős és befolyásos szervezetté tegyék. Tekintélyes tagjai ellenére ugyanis az intézmény meglehetősen gyenge lábakon áll. Nem így a horvát politikatudomány: kidolgozott elméletével, módszertanával és sokrétű tárgyával a diszciplínának remélhetőleg minden lehetősége megvan arra, hogy megbirkózzon a küszöbön álló évezred problémáival.

Fordította: *Náday Judit*

HIVATKOZÁSOK

- Fiamengo, A. 1964. Aktuelni problemi nastave na Fakultetu političkih znanosti (A Politikatudományi Kar tantervének időszerű problémái). *Politička misao*, 1(1), 105–113.
- Grdešić, I. 1995. *Političko odlučivanje* (Politikai döntéshozás). Zagreb: Alinea
- et al. 1986. *Delegatski sistem 1974–1984* (Képviseleti rendszer 1974–1984). Zagreb: Informator
- et al. 1991. *Hrvatska u izborima 1990* (Horvátország az 1990. évi választások idején). Zagreb: Naprijed
- Kasapović, M. 1993. *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatska* (A Horvát Köztársaság választási és pártrendszere). Zagreb: Alinea
- Pažanin, A. 1992. *Um i povijest: prilog praktičnoj filozofiji i filozofiji povijest* (Értelem és történelem: írások a gyakorlati filozófia és a történetfilozófia köréből). Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo
- Perko, I. 1993. Posmodernističke vrijednosne orijentacije (Posztmodern politikai értékorientációk). *Croatian Political Science Review*, (30) 4, 118–130.
- Petak, Z. 1992. Fiscal Decentralization and Regional Development in Croatia. *Društvena istraživanja*, (1) 1, 101–113.
- Posavec, Z. 1995. *Sloboda i politika* (Szabadság és politika). Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo
- Prpić, I. 1988. Neke pretpostavke politologije socijalističkih poredaka (A szocialista politikatudomány egyes feltételei). *Politička misao* (25) 1, 35–40.
- et al. 1990. *Leksikon temeljnih pojmova politike* (Politikai alapfogalmak lexikona). Zagreb: Skolska knjiga
- Puhovski, Z. et al. (eds.) 1993. *Politics and economics of transition*. Zagreb: Informator
- Rodin, D. 1995. *Prijepis politike* (Politikai átirat). Zagreb: Skolska knjiga
- Šiber, I. 1981. Empirijska analiza i politička znanost (Empirikus kutatás és politikatudomány). *Politička misao*, (18) 3, 290–296.
- 1994. Image hrvatskih političkih stranaka (A horvát politikai pártok imázsa). *Politička misao*, (31) 1, 188–202.
- Šišak, M. 1994. Polikarp, Petrić i Gucetić i pitanje početaka hrvatske političke znanosti (Polikarp, Petrić és Gucetić és a horvát politikatudomány kezdeti kérdései). *Politička misao*, (31) 3, 153–169
- Smailagić, N. 1965. Epohalna valencija politike (A politika változó vegyértéke). *Politička misao*, (2) 3, 23–49.
- Švob-Djokić, N. (ed.) 1994. *Medunarodni položaj novih europskih zemalja* (Az új európai államok nemzetközi helyzete). Zagreb: Institut za razvoj i međunarodne odnose
- Tatalović, S. 1994. Strategija obrane i ratu u Hrvatskoj (Háború és védelmi stratégia Horvátországban). *Politička misao*, (31) 1, 113–123.
- Vujčić, M. 1993. *Politička kultura i politička socijalizacija* (Politikai kultúra és politikai szocializáció). Zagreb: Alinea.
- 1995. *Politička tolerancija* (Politikai tolerancia). Zagreb: DEFIMI
- Vukadinović, R. 1992. *The Break-up of Yugoslavia: Threats and challenges*. The Hague, Clingendael
- Zakošek, N. 1994. Struktura i dinamika hrvatskog stranačkog sustava (A horvát pártrendszer struktúrája és dinamikája). *Revija za sociologiju* (25) 1–2, 23–38.